

Filistin’de Churchill Beyaz Belgesinin Yayınlanma Süreci (1921-1922)

Can Deveci*

Giriş

İngiltere’nin, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da diğer devletler ile yaşadığı güç mücadeleleri neticesinde gerçekleşen Hindistan ve Ortadoğu politikaları Filistin stratejisini etkilemiştir. Filistin, İngiltere’nin denizlerde kurmaya çalıştığı hâkimiyeti tamamlayan bir kara parçasıdır. Ayrıca Filistin, herhangi bir yer altı zenginliğine sahip olmasa dahi bir Hristiyan devletin işgal etmek isteyeceği kutsal mekânlara sahip bir bölgedir. Filistin’i işgal eden bir İngiltere, siyasi ve dini bakımdan Hristiyan dünyasının lideri olacaktır. İngiltere ancak kutsal mekânların idaresini aldığında “*topraklarında güneş batmayan*” imparatorluğa dönüşebilir. Nitekim İngiliz devlet adamları Filistin’e bu çerçevede bakmışlardır. Filistin, 1798’de Napolyon’un Mısır’ı işgal etme girişimiyle Avrupa’da yaşanmakta olan güç mücadelesiyle tanışmıştır. Filistin, Mısır ve Suriye hattında başlayan Avrupalı devletlerin güç mücadelesi Ortadoğu’ya hâkim olan Osmanlı Devleti’ni de bu rekabet ortamına sokmuştur.¹

İngiltere’nin Ortadoğu için politikalar geliştirmesi ise 1763’te Hindistan’ı işgal etmesiyle başlamıştır. İngiltere uluslararası ticaret yollarına hâkim olmaya devam etmek için Hindistan yolu üzerinde bulunan önemli noktaları süreç içerisinde işgal etmiştir. Bu minvalde İngiltere, 1800’de Malta Adaları’nı, 1813’te Cebelitarık Boğazı’nı, 1839’da Aden’i ele geçirmiştir. İngiltere’nin denizlerde kurmaya çalıştığı bu güvenlik zincirini tamamlayan kara parçalarından birisi Akdeniz’in doğusunda yer alan Filistin’dir. Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa’nın 1869’da Süveyş Kanalı’nı Fransızların desteğiyle açması İngiltere nezdinde Filistin’in ve Ortadoğu’nun stratejik önemini arttırmıştır. Çünkü Fransa’nın bu hamlesiyle İngiltere’nin Hindistan yolu üzerindeki çıkarları tehlikeye girmiştir. İngiltere’nin Ortadoğu için harekete geçmesini sağlayan olay ise Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan 1878 Ayastefenos Anlaşması’dır. Anlaşmayla Rusya’nın

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, cdeveci@erciyes.edu.tr ORCID: 0000-0002-2609-5365

1 Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 31.

Boğazlar ve İskenderun Körfezi üzerinden Akdeniz'e açılma ihtimalinin artması Ortadoğu'nun ve Filistin'in kaderini etkileyen adımların İngilizler tarafından atılmasını hızlandırmıştır. İngiltere bu gelişmeler sonucunda daha önce Hindistan yolunun güvenliği için geliştirdiği stratejilerini Ortadoğu ve Filistin için tekrar tanımlamıştır.² Bu nedenle İngiltere Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyan politikalarını terk etmiştir.

İngiltere 1875'de Mısır Hidiv'i İsmail Paşa'dan Süveyş Kanal hisselerini almış ve 1878'de Kıbrıs'ı, 1881'de Mısır'ı ve 1882'de Sudan'ı işgal etmiştir. Bu bölgeler arasında kalan Filistin'in de işgal edilmesiyle İngiltere; Rusya, Fransa'nın yayılmacılığına karşılık vermiştir. İngiltere'nin, bu iki devlete karşı hareketi Almanya'nın Osmanlı Devleti'yle anlaşarak 1892-1914 yılları arasında İstanbul-Bağdat-Basra eksenli yayılmacılığını harekete geçirmesiyle sekteye uğramıştır. Bu nedenle İngiltere, Almanya karşısında Rusya ve Fransa ile ittifak kurmuştur.³ Buna ek olarak İngiltere Ortadoğu'da kurduğu ittifaklarla Almanya'nın kendi aleyhine yayılmasını engellemeye çalışmıştır.

İngiltere ilk önce Basra Körfezi merkezli ürettiği politikalarla Almanya'ya cevap vermiştir. Bu çerçevede İngiltere; Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Suudi Arabistan'ı yöneten şeyhler, aileler ile 1892-1916 yılları arasında anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar İngiltere'ye; Basra Körfezi, Şattülarap, Fıf, İran körfezi ve Irak'ta hâkimiyet kuracak kapıları açmıştır.⁴ Filistin'in bu güç mücadelesine girmesi ise Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu yanında savaşa girmesi neticesinde gerçekleşmiştir. Bu

2 Akdes Nimet Kurat, Rusya tarihi başlangıçtan 1917'e kadar, TTK, Ankara, 2010, s. 355; Khaled Fahmy, Paşanın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır, çev. Deniz Zarakolu, Bilgi Üni. Yayınları, İstanbul, 2010, s. 290; Gilbert Sinoue, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa Son Firavun*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 86.

3 Hidiv İsmail, Mısır'ın Süveyş kanal Şirketi'ndeki hisselerini % 44'ünü 1875'de Britanya hükümetine sattı. Goldschmidt, Arthur -Lawrence Davidson, Kısa Ortadoğu Tarihi, Doruk Yay, İstanbul, 2008, s. 252. Hidiv İsmail paşa döneminde Mısır'ın iç ve dış borcu toplam 400 milyon sterline ulaşmıştı. Borçların en büyük kısmı, İngiltere vatandaşı olan bankerlere ödenecek olanlardı. Borç konusunda İngiltere'nin öne çıkmasını sebebi, Fransa'nın Almanya ile savaşmasıdır. Çünkü Fransa, 1870'te Almanya ile yaptığı savaşın yol açtığı ekonomik sorunları henüz aşamamıştı. Bu yüzden Fransa, Hidiv İsmail Paşa'ya dilediği kadar borç para verebilecek kapasiteye sahip değildi. Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı 1882-1887*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.

4 Anlaşma Belgeleri İçin Bkz; Cambridge Archive Editions, Arabian Treaties 1600-1960 International and Regional Treaties and Agreements Iraq Kuwait, Edit. Penelope Tuson And Emma Quick, Printed by Redwood Press Ltd, England, 1992, s. 65, 559.

İttifak’ın karşısında İngiltere Rusya ve Fransa bloğu bulunmaktadır.⁵ Ortadoğu, bu rekabet ortamında üzerinde mücadele edilen bir bölge haline dönüşmüş ve İngiltere’nin Ortadoğu için uygulayacağı politikalar çok yönlü bir hal almıştır. Çünkü İngiltere, Ortadoğu’yu kaybettiği takdirde Hindistan güzergâhındaki hâkimiyetini de kaybedecekti. Bu ise yüz yıldır kurmaya çalıştığı ekonomik ağın yitilmesiyle sonuçlanacaktı. Bu nedenle İngiltere, iki temel stratejiyi hayata geçirmiştir.

Bu stratejiler büyük güçlerden azınlıklara doğru ilerleyen ve paralel atılan adımları içeren bir süreçtir. İngiltere öncelikle müttefikleriyle gizli anlaşmalar imzalayarak onlara yıllardır uğruna mücadele ettikleri Ortadoğu’nun zenginliklerini vaat etmiştir. Daha sonra İngiliz devlet adamları yazılı-sözlü taahhütlerle Ortadoğu’daki liderlere Mekke Şerifi Hüseyin ve Siyonist lider Weizmann’a devlet vaadinde bulunmuştur. İngiltere’nin vaatlerinin ortak noktası Birinci Dünya Savaşı’nın başarılı bir şekilde tamamlanması ve Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıdır. İşte bu süreçte İngiltere’yi yöneten devlet adamlarıyla Siyonistlerin stratejileri keşişmiş ve önce Filistin’in, ardından Ortadoğu’nun işgal süreci başlamıştır.⁶ Osmanlı Devleti’nin, Almanya yanında Birinci Dünya Savaşı’na girme kararı alması, Filistin’in ne olacağı konusunda İngiltere’nin faaliyetlerini hızlandırmıştır.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte Osmanlı Devleti’nin Ortadoğu topraklarını işgal etme politikasına başlamıştır. İşgal sürecine başlamadan önce İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nda çalışan diplomatlar 1915’den itibaren Filistin hakkında İngiltere kabinesine raporlar sunmuştur. İngiliz Yahudi’si olan Herbert Samuel’in 1915 yılının ilk aylarında tamamladığı “*Filistin’in Geleceği*” isimli raporunu 3 Şubat 1915’den itibaren başta Dışişleri Bakanı Edward Grey, Maliye Bakanı Lloyd George ve Başbakan Herbert Asquith ile paylaşmıştır. Sir Samuel’e göre, İngiltere’nin Ortadoğu’daki stratejik çıkarları için Filistin çok önemliydi. Eğer Filistin Osmanlı Devleti’nden ayrılır ve büyük bir gücün etkisi altına girerse, Süveyş Kanalı da İngiltere’nin kontrolünden çıkabilirdi. Bu nedenle uzun yıllardır Filistin’de tarım kolonileri kuran, zor şartlara rağmen göç eden Yahudiler müttefik sayılmalı ve İngiltere’nin kontrolünde bir devlet kurmalarına izin verilmeliydi. Samuel’e göre, Siyonistlere verilen destek ile diğer ülkelerde etkili konumda

5 H. Bayram Soy, II. Wilhelm, Weltpolitik ve II. Abdülhamit, *Yeni Türkiye Yayınları Türkler Ansiklopedisi*, İstanbul, 2002, C 13, s. 27; Bonyer Waylet-Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu’da Alman İngiliz Mücadelesi*, Çev. Vedat Atilla, Nemesis Kitaplığı, İstanbul, 2004, s. 152.

6 Mim Kemal Öke, *Siyonizm’den Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul 2002, *Ufuk Kitapları*, s. 56; Ilan Greilsammer, *Siyonizm*, çev. Işık Ergüden, Dost yayınları, Ankara 2007, s. 51, Cambridge Archive Editions, *age.*, s. 122.

bulunan Yahudilerin İngiltere ve müttefikleri için çalışması sağlanabilirdi. Sir Samuel, Filistin’de, bir Yahudi devleti kurulursa bölgenin yeni bir kültür merkezi olacağını ve Yahudi aklının tercih edilebilir olduğunu söylemiştir. Yahudi devleti kurulduğunda bölgenin ulaşım, sulama ve limanlar ile ekonomisinin geliştirileceğini de vurgulamıştır.⁷ Bu raporun içeriğini Asquith hükümetinde Maliye Bakanı olan Lloyd George dışında kimse önemsememiştir. Lloyd George’un, Birinci Dünya Savaşı’nda yaşanan can kayıplarının fazla olması nedeniyle 5 Aralık 1916’da düşen Asquith hükümeti yerine başbakan olmasıyla Filistin konusunda hazırlanan bu rapor doğrudan uygulamaya konulmuştur.⁸

Lloyd George, Arthur Balfour Dışişleri Bakanlığına getirmiştir. Ayrıca Herbert Samuel’in ilk kez İngiltere kabinesinde dile getirdiği Filistin’de kurulacak bir Yahudi Ulusal Evi İngiltere’nin Hindistan ve Ortadoğu hatındaki çıkarlarına hizmet edebilirdi tezi kabul görmüştür. Başbakan Lloyd George, 1915’den itibaren Filistin’i işgal etmeye ve Filistin’de Siyonistlerle birlikte hareket etmeye karar vermiştir. George’un, kararında etkili olan diğer bir faktör de Dünya Siyonist Organizasyonu’yla kurduğu yakın ilişkidir. Nitekim Lloyd George ve Dünya Siyonist Organizasyonu Başkanı Chaim Weizmann 15 Ocak 1915’te tanışmalarına rağmen çok yakın dost olmuştur. Aynı zamanda Weizmann, 1917’de Dışişleri Bakanı olan Arthur Balfour ile de 1904’ten beri yakın arkadaşır. Siyonistlerin, İngiltere kabinesi içerisindeki bu diplomatik ilişki ağı onların Filistin konusundaki hedeflerini anlatmalarını sağlamıştır.⁹ Gerek İngiltere kabinesinin gerekse Siyonistlerin Filistin stratejileri ortak bir noktada birleşmiştir.

7 Samuel raporunu; Filistin’in Fransa topraklarına katılması, bölgenin Osmanlı Devleti’nde kalması, kutsal yerlerden dolayı uluslararası bir yönetime verilmesi, Filistin’de özerk bir Yahudi devleti kurulması ve İngiltere’nin koruması altında Filistin’de Yahudi yerleşimlerinin gerçekleştirilmesi konularını içeren beş başlık altında toplamıştır. İngiltere’nin Filistin’de hangi gruplarla müttefiklik ilişkisi kurması gerektiğini içermiştir. CAB/37123/43, Memorandum: Future of Palestine Herbert Samuel 1915, 1914-1918 British-Jewish-Arab Relations; Isaiah Friedman, *The Question of Palestine*, Schocken Books, New York, 1973, s. 8; Howard M. Sachar, *A History Of Israel*, Alfred A. Knoff, Newyork,1989, s. 98; Viscount Sir Herbert Samuel, *Memoirs*, Cresset Press, London 1945, s. 140-141.

8 Yehuda Reinharz, *Chaim Weizmann the Making of a Statesman*, London, Brandies University Press, 2001, s. 62; David Lloyd George, *War Memoirs*, Odhams Press Limited, London, Vol.1, 1938, s. 143.

9 CAB/37123/43, Memorandum: Future of Palestine Herbert Samuel, 13 Mart 1915; George, *War Memoirs....*, *age.*, s. 320; Toplantı esnasında Lord Haldane ve Dış İşleri Bakanı Edward Grey’de bildiriyi uygun bulmuştur. Sachar, *age.*, s. 98; Barnet Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, Transaction Books Rutgers University Israel Universities Press, Jerusalem, 1983, s. 120-122; Friedman, *age.*, s. 9.

Başbakan Lloyd George, ilk adımını 2 Kasım 1917 Balfour Deklarasyonu'yla atmıştır. Bu tarihten itibaren İngiltere kabinesi Filistin'de Yahudi Ulusal Evinin kurulması için Siyonistlere politik destek vereceğini taahhüt etmiştir. Böylelikle Siyonistler ilk defa büyük bir güç tarafından tanınmış ve uluslararası bir konum kazanmıştır. Deklarasyon Filistin tarihi açısından yeni bir dönemi başlatmıştır.¹⁰ Çünkü Filistinli Arapların topraklarında hak iddia eden Siyonistler bölgeyle ilgili hedeflerini gerçekleştirmek için ciddi bir destek kazanmıştır. Balfour Deklarasyonu, Filistin için temel siyasi hedef ve yönetiminde uygulanması gereken belge haline gelmiştir.

Lloyd George, ikinci adım olarak General Allenby'den 1918 yılı Noel kutlamalarına kadar Kudüs'ü işgal edip İngiltere halkına ve Hristiyan âlemine hediye etmesini istemiştir. General Allenby, 11 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgal etmiş ve ardından bir yıl içerisinde Filistin'in tamamını ele geçirmiştir. Böylelikle "Filistin'de İşgal Edilmiş Düşman Toprakları" isimli İngiliz askeri idaresi başlamıştır.¹¹ İngiltere Dışişleri Bakanlığı, General Allenby ve ekibinden Filistin'de yönetim organlarını kurmalarını ve güvenliği sağlamalarını istemiştir. Bu iki hususu hayata geçirirken ise Balfour Deklarasyonu'nun içeriğini yani Siyonistleri gözetmelerini talep etmişlerdir. Bunun diğer anlamı ise Filistin'de nüfus çoğunluğuna sahip Arapların görmezden gelinmesidir. İngiltere kabinesinin geliştirdiği bu çarpık politika Filistinli Arapların tepkisiyle sonuçlanmıştır.

Filistin'de bu gelişmeler yaşanırken birinci dünya savaşı sona ermiş ve ABD Başkanı Woodrow Wilson'un önerisiyle 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarını, yeni dünya düzeninin ürettiği manda sistemi çerçevesinde 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansı'nda İngiltere ve Fransa arasında paylaşmıştır. Böylelikle Filistin'de 1917 işgalinden beri süren İngiliz askeri yönetimi yerini sivil manda yönetimine bırakmıştır. Askeri yönetim 1 Temmuz 1920'de sona ermiş ve Filistin'de İngiliz Sivil Yüksek Komiserliği başlamıştır. Lloyd George, Filistin'i 1920-1925 arasında yönetmek üzere aslen

10 İngiltere Savaş Kabinesinin 31 Ekim 1917'de ki toplantısında alınan Balfour Deklarasyonu metni için bkz. FOX371\3083 Document No: 88, Declaration of sympathy authorised by The War Cabinet, 31 October 1917, İngiltere, Yahudilere verdiği bu desteği Sykes-Picot anlaşması ya da Şerif Hüseyin-Mc Mahon görüşmeleri gibi gizli tutmamıştır. Bunun en bariz göstergesi Lord'lar kamarası basın ofisinin yayınlanmak üzere belgenin aslından üretilen fotokopisini gazetelere göndermesi ve deklarasyonun 9 Kasım 1917'de The Times gazetesinde yayınlanmasıdır. The Times, *Palestine For The Jews Official Sympathy*, London, Friday Nov 9, 1917, Issue: 41631, s. 7.

11 Jane Priestland (ed), Cambridge Archive Edition Jerusalem Document Record 1917-1920, Archive Editions Limited, London, 1989, s. 26.

Yahudi olan ve Dünya Siyonist organizasyonu içerisinde aktif rol alan Herbert Samuel'i görevlendirmiştir.¹² Bu yıllar arasında Samuel'in, temel görevi 3 Kasım 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan ve Filistin'de Yahudi Ulusal Evi kurulmasını vaat eden Balfour Deklarasyonu'nu hayata geçirmektir. Bu doğrultuda hareket eden Samuel, Filistin'de Yahudi nüfusunun artması, ülke yönetiminde Siyonistlerin yer alması için çalışmıştır. Haliyle bu uygulamalar Filistinli Araplar tarafından tepkiyle karşılanmış ve Yahudiler ile Araplar arasında çatışmalar ve protestolar yaşanmıştır.

Filistin'de iki toplum arasında 1920-1921 yılları arasında meydana gelen çatışmalar İngiltere'nin bölgedeki masraflarını arttırmıştır. Herbert Samuel, Gerek ekonomik konulara çare bulunması gerekse iki toplum arasında gerilimin azaltılması için, Sömürgeler Bakanı ve Ortadoğu Bürosu sorumlusu Winston Churchill'den bir belge yayınlamasını istemiştir. Bu makalede İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'nın 1 Temmuz 1922'de yayınladığı Churchill "Beyaz Belgesi/Sayfası" şeklinde anılan genelgenin yayınlanma süreci incelenmiştir. Bu süreç değerlendirilirken Siyonistleri resmen destekleyen ilk ülke olan İngiltere'nin arşiv belgeleri temel alınmıştır. Özellikle Sir Herbert Samuel'in yayınladığı yıllık yönetim raporları, Winston Churchill ile Araplar arasındaki görüşmeler ve Dışişleri Bakanlığı'yla gerçekleşen yazışmalar incelenmiştir. Bu sayede Filistin'de uygulanan İngiliz politikasının anlaşılması amaçlanmıştır.

Churchill Beyaz Belgesinin Yayınlanmasının Nedenleri

İngiltere'nin Churchill Beyaz Belgesini yayınlamasının ana nedeni 3 Kasım 1917'den ilan edilen Balfour Deklarasyonu'nun 1920'den itibaren Filistin'de uygulanacak tek siyaset belgesi olmasına Filistinli Arapların tepki vermesidir. Diğer bir ifadeyle Filistinli Araplar, topraklarında Siyonistlere ve İngiliz yönetimine karşı gelmiştir. Diğer nedenler ise Balfour Deklarasyonu'nun uygulanmasıyla ortaya çıkan problemlerdir. Nitekim Sir Herbert Samuel'in sivil yönetici görevine başladığı 1 Temmuz 1920'den itibaren Filistin genelinde Siyonistler lehine attığı adımlar Arapların tepkilerini arttırmıştır. Bunların başında Filistin'de, Herbert Samuel'in desteğiyle Yahudi nüfusunun artması ve Filistin devlet kurumlarında görev yapanlar arasında Yahudilere de yer verilmesi gelmektedir. Bu gelişmeler Samuel'in atanmasından sonra geçen bir yıllık sürede iki toplumu çatışma ortamına sürüklemiştir.

12 Herbert Samuel'in Atanma belgesi için bkz. FO/371/5205/ E. 7101/1136/Earl Curzon to Sir Herbert Samuel (Jerusalem), 19 Haziran 1920

Herbert Samuel'in, 1 Temmuz 1920'de sivil yönetici atanmasının yanı sıra İngiltere askeri konseyi, Samuel'i Filistin'deki askerlerin başkomutanı saymıştır. Fakat bu başkomutanlık sıfatı herhangi bir savaşı yönlendirme ya da askerlerin yerlerini değiştirme hakkını Samuel'e vermemiştir. Samuel, Filistin'de askerler tarafından sürdürülmesini istediği genel politikaları belirleme yetkisine sahip olmuştur. Dışişleri Bakanı Lord Curzon, İngiltere Mısır ofisinde bulunan General Allenby'ye de Filistin'de 1 Temmuz 1920 itibarıyla sivil yönetimin başladığını bildirmiştir. Curzon, Allenby'den arşivlerinde bulunan Siyonizm ve Yahudi Ulusal Evi'yle ilgili tüm belgeleri, yazışmaları Filistin'e Sivil Yüksek Komiser atanan Herbert Samuel'e vermesini söylemiştir. Curzon, bu tarihten sonra gelen tüm belgelerin birer nüshasının Samuel'e ulaştırılmasını istemiştir.¹³ Dışişleri Bakanının Yahudi Ulusal Evi'yle ilgili bu hassasiyeti İngiltere'nin konuya verdiği önemin göstergesidir. Buradan anlaşıldığı üzere Herbert Samuel'in temel görevi ya da Filistin'de uygulayacağı siyaset belgesi Balfour Deklarasyonu'nun içeriğidir. Çünkü Yahudi Ulusal Evi ifadesi İngiltere tarafından ilk kez bu deklarasyonda resmi bir vaat şeklinde kullanılmıştır. Böylelikle Filistin'de her türlü askeri ve sivil konuda Balfour Deklarasyonu hedefleri etrafında hareket eden sivil idare başlamıştır. Bu konuyla ilgili değerlendirilmesi gereken diğer nokta ise Filistin'i yüzyıllar sonra bir Yahudi'nin yönetecek olmasıdır.

Herbert Samuel, Filistin'de İngiliz politikasını etkinleştirmek için bir hükümet kurmayı planlamıştır. Samuel'e göre İngiltere yönetimi altında kurulan Filistin hükümetine Araplar dâhil edilirse Siyonistlerle Araplar arasında sorun çıkmayacaktı. Fakat Herbert Samuel'in bu politikası Araplar ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesine çözüm olmadı. Arapların rahatsız olduğu temel konu Filistin'de Yahudi nüfusunun artması ve bu nüfusun hükümet içerisinde görevler almasıydı. Samuel, hiçbir din ve ırkı gözetmeksizin hükümet içerisinde Yahudilere de yer vermiştir. Yahudiler özellikle nüfuslarının yoğun olduğu şehirlerin yerel yönetimlerinde görev yapmıştır.¹⁴ Bu sayede Yahudiler siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda yürüttükleri faaliyetlerini daha kolay gerçekleştirmekteydi. Bu faaliyetlerin başında Yahudi göçlerinin organizasyonu, gelen insanların toprağa

13 FO/371/5205/ E. 7101/1136/Earl Curzon to Sir Herbert Samuel (Jerusalem), 19 Haziran 1920; FO/141/742/ E. 7436/476/44, Earl Curzon, Foreign Office, to General Allenby, 22 Temmuz 1920; Andrew Mango -Robert Mcnamara, T.G. Frasaer, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011,s 213.

14 Samuel, *age.*, s. 169; Yehoshua Porath, *The Emergence of the Palestinian-Arab National Movement 1918-1929*, Cass, London, 1974, s. 60; Neil Caplan, *Palestine Jewry and The Arab Question 1917-1925*, London, Routledge, 2015,s. 8.

yerleştirilmesi ve o insanlara iş bulmak gelmekteydi. Nitekim Herbert Samuel, 1 Eylül 1920'de Filistin Göç Departmanı'nı kurmuş ve yönetimine Dünya Siyonist Organizasyonu'ndan atamalar yapmıştır.

Samuel, Filistin Göç Departmanı'nın temel siyasi görevi olan Filistin'e düzenlenen Yahudi göçlerinin sorunsuz bir şekilde yapılması için departmanın yönetim kadrosuna İngiliz ve Yahudilerden meydana gelen 5 kişi atamıştır. Albay Morris, göç departmanı direktörlüğüne getirilmiştir. Filistin'e göçler çoğunlukla limanlar üzerinden düzenlenmiştir. Yafa limanı göç konusunda yoğun ve merkezi bir konuma sahiptir. Samuel, N. I. Mindel'i Yafa limanı direktörü atamıştır. Kudüs ise göç ile gelenlerin takip edildiği ve kişilerin temel kayıt işlemlerinin gerçekleştirildiği merkezdi. Buradaki göç bürosu Dennis Cohen'in sorumluluğuna verilmiştir. Göç departmanı direktör yardımcılığına ise Albert Montefiore Hyamson getirilmiştir.¹⁵ Bu isimlerin hepsinin ortak özelliği Siyonist ideolojiye yakınlıklarıydı. Albert Hyamson, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de bulunan Dünya Siyonist Organizasyonu merkezinde aktif çalışan birisiydi. Ayrıca Hyamson, 1917'den beri Dünya Siyonist Organizasyonu'nun politik komitesinde Başkan Chaim Weizmann'ın danıştığı Siyonistler içerisindedir.¹⁶Haliyle bu atamalar Filistin'e Siyonistlerin düzenlediği Yahudi göçlerini kolaylaştırmıştır. Neticede İngiltere'nin sivil yönetimi devraldığı 1919-1923 dönemi itibariyle Yahudi göçleri üçüncü dönemine girmiştir. Filistin'e 1919-1920'de 10.000, 1921'de ise 8.294 Yahudi giriş yapmıştır. Böylelikle 1921 itibariyle Filistin'de Yahudi sayısı 80.000'i aşmıştır.¹⁷

Filistinde Yahudi sayısının gün geçtikçe artmasının yanı sıra bu kişilerin çeşitli devlet kurumlarında görevlendirilmeleri sürecini beraberinde getirmiştir. Böylelikle Samuel'in Filistin'deki ilk yılında Filistin şehir yönetiminde ve departmanlarda işe alınan Yahudi sayısı artmıştır. Buna göre hükümet departmanlarında çalışan kıdemli yönetici kadrosunda 14 İngiliz Yahudi'si ve 165 Hristiyan görev yapmıştır.

15 Nick Reynold, *Britain's Unfulfilled Mandate for Palestine*, Lexington Books, London, 2014, s. 159.

16 Albert M. Hyamson, *Palestine Under The Mandate 1920-1948*, Methuen, London, 1920, s. 51; Albert Montefiore Hyamson 1917'den itibaren Siyonist organizasyonun politik komitesinde görev almıştır bkz. Litvinoff, *Letters and Papers of Chaim Weizmann, age.*, s 155.

17 Shmuel Ettinger and Israel Bartal, The First Aliyah Ideological Roots and Practical Accomplishments, içinde Jehuda Reinharz and Anita Shapira, *Essential Papers on Zionism*, Cassel, London, 1996, s. 69-70; Justin McCarty, *The Population of Palestine Population History and Statistics of the Late Ottoman Period and Mandate*, Columbia University Press, Newyork, 1990, s. 228; Yosef Gorny, Changes in the Social and Political Structure of the Second Aliya between 1904 and 1940, içinde Jehuda Reinharz and Anita Shapira, *Essential Papers on Zionism*, Cassel, London, 1996, s. 373-375; Can Deveci, Herbert Samuel Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925), *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2017, Sayı: 42, s. 1-17.

Aynı kadroda Filistin kökenli 82 Hristiyan, 36 Yahudi, 63 Arap hizmet etmiştir. Departmanların bütün iş takibi ve planlamalarının yapıldığı bir alt kadroda ise 76 Hristiyan, 13 İngiliz Yahudi'si görev yapmıştır. Aynı kadroda Filistin kökenli 967 Hristiyan, 553 Yahudi, 521 Arap çalışmıştır.¹⁸Samuel'in, Yahudilere yoğun bir şekilde görev vermesinin temel dayanağı Balfour Deklarasyonu'nda Siyonistlere verilen vaadi gerçekleştirmektir. Filistinli Araplar her gittikleri belediye ya da devlet kurumunda Yahudileri görmüş ve Yahudi Ulusal Evi için yoğun bir şekilde çalıştıklarına tanıklık etmiştir. Haliyle bu tanıklık iki toplum arasındaki gerilimi arttırmış ve bu durum Yafa olaylarını tetiklemiştir.

Filistin'de 1-7 Mayıs 1921 tarihleri arasında patlak veren Yafa Olayları esnasında 47 Yahudi, 48 Arap ölürken 146 Yahudi 73 Arap yaralanmıştır.¹⁹ Çatışmalar durdurulmasına rağmen Filistin'de genel durumun kırılganlığı devam etmiştir. Çünkü Filistinli Arapların rahatsız olduğu problemlerin hiç birisi çözülmemiştir. Bu nedenle Filistinli Arap Kongresi Yürütme Kurulu, 8 Mayıs 1921'de "*ülkede yıkıcı sürecin sona ermesi için Yahudi göçlerinin derhâl durdurulmasını*" içeren bir telgrafı İngiltere kralına, Lord'lar ve Avam Kamara'larına, Papa, Fransa, Abd, İtalya İspanya yöneticilerine ve dışişleri bakanlıklarına çekmiştir.²⁰ Telgraf gönderilirken Kudüs üzerinde dini hakka sahip ülkeler ve Siyonistlere destek veren uluslararası devletler seçilmiştir. İlginç olan ise bu ülkeler arasında bir tane dahi Müslüman bir ülke ya da liderin bulunmamasıdır. Bu durum Osmanlı Devleti sonrasında Müslüman âleminin içerisinde bulunduğu liderlik bunalımının en bariz göstergesidir.

Yaşanan olaylar neticesinde Herbert Samuel, Filistin'i yönetebilmek için politika değişikliğine gitmiştir. Bu çerçevede Samuel, Yafa olaylarından Siyonistleri sorumlu tutmuş, Yahudi göçlerini askıya almış ve Yafa olaylarını araştırmak üzere Haycraft soruşturma komisyonunu kurmuştur. Samuel, Arapların tepkilerini dinlediğini göstermek amacıyla Yahudi göçlerinin geçici süreyle durdurulduğunu 3 Haziran 1921 itibariyle ilan etmiştir. Aslında Samuel, Filistin Göç Departmanı'nın 3 Eylül 1920'de aldığı göç şartlarında değişiklik yapmıştır. Filistin Göç Departmanı, Filistin'e gelmek isteyen Yahudilerle ilgili ilk kanuni düzenlemeyi 3 Eylül 1920'de

18 Herbert Samuel'in, Filistin Yüksek Komiseri olduktan sonra ağustos 1921'de Majestelerine ve Londra parlamentosuna sunduğu ilk rapordur. CMD. 1499, Interim Report on the Civil Administration of Palestine during the year ended 30th June 1921, His Majesty Stationary Office, London, 1921, s. 25.

19 CMD, 1540 s. 60; Tom Segev, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, London, Abacus, 2000, s. 183; Sachar, *age.*, s. 174.

20 Bernard Wasserstein, Herbert Samuel and the Palestine Problem, *The English Historical Review*, Oxford University Press, Oct 1976, Vol. 91, No. 361, s. 766; Caplan, *age.*, s. 8.

yapmıştır. Buna göre Siyonist Organizasyon göçleri düzenleyen tek yetkili kurum olarak tanınmıştır. Siyonistler bu tarihten itibaren yıllık 16.500 Yahudi'yi Filistin'e göç ettirme hakkına sahip olmuştur.²¹ Sivil komiser Samuel, öncelikle Siyonist organizasyona verilen hakkı askıya almıştır. Samuel, 3 Haziran 1921 konuşmasında Arapların temel endişe kaynağı 1917 Balfour Deklarasyonu'na da değinmiştir. Samuel, Deklarasyon'da yer alan “*Yahudiler için Filistin'de bir ulusal ev kurulacağı*” cümlesini Arapların yanlış yorumladığını söylemiştir.²² Samuel'in göçleri sınırlandırmasına ve Balfour Deklarasyonu'nun içeriğine dair yeni bir yorum getirmesi Siyonistler ve Filistinli Araplar arasında tepkiyle karşılanmıştır. Dünya Siyonist Organizasyonu Başkanı Chaim Weizmann, Dış İşleri ve Sömürgeler Bakanlığı nezdinde Samuel aleyhine girişimlerde bulunmasına rağmen onu görevden aldırılmamıştır. Araplar ise bu kadar basit bir göç düzenlemesi ve deklarasyonu kendilerinin yanlış anladığına dair iddialar karşısında bir kez daha kandırıldıkları hissini yaşamıştır. Samuel'in konuşmasından kimsenin memnun olmadığı bir ortamda Filistin'de gerilim devam etmiştir. Bu esnada Samuel, Yafa olaylarını araştırmak üzere Haycraft soruşturma komisyonunu kurmuş ve hazırlanan raporu Filistin yüksek komiserliğinin raporu olarak yayınlamıştır.

Samuel, Yafa olayları sırasında yaşananları araştırmak üzere komisyon kurmuştur. Samuel, soruşturmayı yürütmek üzere Filistin Baş Yargıçı Sir Thomas Haycraft, Kudüs vali yardımcısı H. C Luke ve Filistin hukuk departmanından Mr Stubbs'u 7 Mayıs 1921'de görevlendirmiştir. Komisyon üç aşamalı bir soruşturma yapmıştır. Sir Thomas Haycraft, Samuel'e ilk raporunu 1 Temmuz 1921'de, ikinci raporu 10 Ağustos 1921'de ve nihayet son raporunu da 25 Ağustos 1921'de sunmuştur. Samuel'de son raporu Filistin yüksek komiserliği yayını olarak Filistinlilere dağıtmıştır. Araştırma sonuçları ve önerileri 21 Eylül 1921'de Sömürgeler Bakanlığı'na gönderilmiş ve Ekim 1921'de yayınlanmıştır.²³

21 Government of Palestine Report, Report on Palestine Administration July 1920-December 1921, Printed & published by His Majesty's Stationery Office (HMSO), London, 1922, s. 127.

22 FO 141/439/2, Herbert Samuel, *Speech on the King's Birthday*, 3 Haziran 1921; Elie Kedourie, Sir Herbert Samuel and the Government of Palestine, *Middle Eastern Studies*, Vol. 5/1, s. 46; CAB\24\24\71, Edwin Montagu, The Anti-Semitism of the Present Government, 23 Augustus 1917; CAB\24\28\63, Edwin Montagu, Zionism, 9 October 1917, s. 1-4.

23 CMD. 1540, Report of the Commission of Enquiry into the disturbances in Palestine in May 1921 with correspondence relating thereto (Disturbances), His Majesty's Stationery Office, London, Ekim 1921; Bernard Wasserstein, The British in Palestine The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929, London, Basil Blackwell, 1991, s. 187; Sahar Huneidi, A Broken Trust Herbert Samuel, Zionism and the Palestinians 1920-1925, London, I.B.Tauris Publishers, 2001, s. 132-133.

Haycraft soruşturma komisyonu, Herbert Samuel ve Dışişleri Bakanlığına bazı politika değişiklikleri yapılması konusunda önerilerde ve uyarılarda bulunmuştur. İngiltere'nin Siyonistlerle Yahudi Ulusal Evi'ni kurmak amacıyla birlikte çalışması Filistin'de yaşayan tüm toplulukların çıkarını zedelemektedir. Bu politika devam ettirilirken de Siyonist organizasyonun resmi danışman sıfatıyla Filistin'de faaliyet göstermesi rahatsız edicidir. Rapora göre diğer grupların dâhil edilmediği bir hükümette Siyonistlerin varlığı kanuna dayanmamaktadır. Bu nedenle Siyonistlere verilen destek gözden geçirilmelidir.²⁴Böylelikle Arapların, Samuel Filistin hakkında tüm sorunları, çözümleri, önerileri Siyonistlere danışmaktadır iddiası bir rapor tarafından ilk kez kanıtlanmıştır.

Sir Samuel, Haycraft komisyonu raporunu Filistin yönetiminin resmi yayını şeklinde bastırmıştır. Bu sayede Filistinli Arapların endişelerini gidereceğini düşünmüştür. Nitekim Samuel Ekim 1921'de raporun Araplar arasında olumlu karşılandığını rapor etmiştir. Weizmann ise Samuel'in Yafa olaylarından sonra aldığı kararlardan Siyonistlerin rahatsızlığını Arthur Balfour, Winston Churchill ve Lloyd George'a Londra'da aktarmıştır. Haziran 1921'den itibaren Yahudi göçleri kısıtlanmış, Balfour Deklarasyonu yeniden yorumlanmış ve Arapları destekleyen Haycraft raporu yayınlanmıştır. Bu konular Siyonistlerin Filistin'de ki varlığını tehlikeye atma özelliği taşımaktadır. Weizmann, Samuel'in yaptığı konuşmayla Balfour Deklarasyonu'nun vaat ettiği politikanın uygulanmayacağından şüphelenmiştir. Fakat Sömürgeler Bakanı Churchill Balfour Deklarasyonu'nun Filistin'de Yahudi Ulusal Evi'nin kurulacağını taahhüt ettiği konusunda Weizmann'a garanti vermiştir.²⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere Churchill, Haycraft komisyonu raporunun sonuçlarını görmezden gelmiştir.

Soruşturma komisyonu raporu, Arap tezlerini dile getirmesi ve bir araştırmayla kamuoyuna ilan etmesi hasebiyle önemlidir. Araplar, Haycraft raporunu Siyonistlere karşı propaganda malzemesi şeklinde kullanmıştır. Ayrıca uluslararası kamuoyunda da raporun ihtivasını dile getirmeye çabalamışlardır. Bu doğrultuda Filistinli Arapların ileri gelenleri, ülkelerindeki uygulamaların yanlışlığını anlatmak üzere Avrupa turuna çıkmıştır. Filistinli Arapların Avrupa turuna çıkması Samuel'i Filistin'in yönetilmesinin zorlaşacağı noktasında endişelendirmiştir. Bu nedenle Samuel, İngiltere'ye giden Arap heyetine Churchill'in Filistin konusunda vaatlerde

24 CMD. 1540, Haycraft Report, s. 50; Michael J Cohen. *Britain's Moment in Palestine Retrospect and Perspectives 1917-48*, London, Routledge, 2014, s. 87.

25 Litvinoff, Weizmann papers, *age.*, s. 321-322; Wasserstein, *agm.*, s. 769; Huneidi, *age.*, s. 134-135.

bulunmasını talep etmiş ve bu doğrultuda İngiltere Churchill Beyaz Belgesini/ Kâğıdını yayınlamıştır.

Churchill ile Arap Delegasyonunun Londra'da görüşmeleri

Filistinli Araplar yaşanan son gelişmeler neticesinde 6 Mayıs 1921'de dördüncü kez topladıkları Filistin Arap kongresinde Avrupa'da kendilerini temsil eden bir delegasyon belirlemiştir. Delegasyonun başkanlığını Filistin'in ileri gelenlerinden Musa Kazım El-Hüseyni yapmıştır. Hristiyan Shibly El-Cemal Sekreterliğe, Filistin'de yaşayan İngiliz Miss Frances Newton'da grubun danışmanlığına getirilmiştir. Delegasyonun diğer üyeleri Tevfik Hammad, İbrahim Shamas, Dr. Birtcosh ve Mu'in el Madi'dir. Delegeler arasında Hristiyan Arapların da yer alması ortak bir rahatsızlığı dile getirmek içindi. Delegasyonun temel görevi Filistin'de Arapların politik taleplerini açıklamak, Siyonistlerin faaliyetlerine karşı çıktığını iletme ve İngiltere'nin Balfour Deklarasyonu'yla oluşturmaya çalıştığı Yahudi Ulusal Evi politikasının iptal edilmesini sağlamaktır. Ayrıca delegasyon Milletler Cemiyeti'nin bu hususları Filistin manda belgesi içerisine koymaması için çalışacaktı.²⁶Bu amaçlar çerçevesinde Delegasyon Londra'da girişimlerde bulunmuştur.

Herbert Samuel, komisyonu Avrupa'ya gitmekten vazgeçirmeye çabalamıştır. Bu doğrultuda Samuel, Filistinli Arapların Filistin'le ilgili meşru taleplerini görüşmek için hazır olduğunu 13 Temmuz 1921'de delegasyona iletmiştir. Samuel, Arapların Londra temasları neticesinde daha fazla bir ayrıcalık kazanamayacağını söylemiş ve kendilerine ettiği bu teklifi değerlendirmelerini istemiştir. Fakat Arap delegasyonu bu durumu kabul etmemiştir. Çünkü kendi politik argümanlarının haklılığının farkındadırlar.²⁷ Herbert Samuel'in Arap delegasyonunu engellemek istemesinin temel nedeni kendisinin başarısızlığının ortaya çıkması ve bir Hristiyan devleti olan İngiltere'nin Filistin'i yönetemediğinin tüm dünyaya ilan edilme ihtimalidir. Uluslararası kamuoyunda meydana gelebilecek olumsuz bir intiba neticesinde Milletler Cemiyeti İngiltere'nin Filistin'deki konumunu tartışmaya açabilirdi. Samuel, böyle bir durumun İngiltere'nin istemediği sonuçlara yol açmasından çekinmiştir. Samuel, Arapların gerek Londra gerekse Avrupa temasları neticesinde

26 Porath, *age.*, s. 138; Filistin yüksek komiserliği Filistin'de düzenlenen tüm Arap kongrelerini yakından takip etmiş ve alınan kararları Sömürgeler Bakanlığı'na aktarmıştır. Bkz. CO/733/2, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill March Report, 8 April 1921, s. 1.

27 CO/733/4, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill June Report, 17 Temmuz 1921, s. 1.

bir başarı elde etmeden Filistin'e dönmeleri halinde ülkede tekrar toplumlar arası çatışmanın çıkmasından endişe etmiştir. Fakat Arap delegasyonu gitme kararından vazgeçmemiştir. Samuel'de onlara Filistinlilerin resmi temsilcisi sıfatı altında diplomatik vize yerine sadece bireysel vize vermiştir.²⁸ Bu hamle dahi Filistin'de en fazla nüfusa sahip Arapların diplomatik anlamda tanınmadığının bir göstergesidir.

Delegasyon ilkönce Mısır'a gitmiş ve Mısır'da İngiltere korumasının sona erdirilmesi için çalışan Mısırlı milliyetçilerle Kahire'de görüşmüştür. Bu gruplara kendi politik taleplerini anlatmış ve onlara danışmışlardır. Mısırlı milliyetçiler, delegasyonu desteklediklerini ve Filistin için mücadele etmeleri gerektiğini söylemiştir. Daha sonra delegasyon Papa ile görüşmek üzere Roma'ya gitmiştir. Hristiyan Arapları temsilen katılan Shibly El-Cemal, Papa'ya Filistin'in ve Kudüs'ün Siyonistler tarafından yönetileceğini söylemiş ve bu durumun düzeltilmesi için kendilerine diplomatik destek vermelerini istemiştir. Roma'dan sonra da Paris ve Cenevre'de Anti Siyonist görüşe sahip devlet adamlarıyla görüşmeler yapılmıştır.²⁹ Tüm görüşmelerde Arap delegasyonu Balfour Deklarasyonu'nun manda metnine katılmamasını ve Filistin'de Siyonist hedeflerin sona erdirilmesi için lobi faaliyetinde bulunmuştur. Filistin için Hristiyan ve Müslüman Araplar birlikte hareket ederek tarihi geçmişlerine sahip çıkmaya çalışmıştır.

Filistinli Araplar Delegasyonu, Hristiyan ve Müslüman Arapların ortak hareket ettiğini İngiliz halkına ve devlet adamlarına göstermek amacıyla "*Kutsal Topraklar: Siyonist Saldırısı Karşı Müslüman-Hristiyan Davası*" isimli bir kitapçığı 10 Ağustos 1921'de Londra'da yayınlamış ve dağıtmıştır. Delegasyon, bu gibi faaliyetlerle Anti-Siyonist duyguları taşıyan etkili kişileri ve Lloyd George hükümetine muhalefet eden grupları kendi taraflarına çekmeyi hedeflemişlerdir. Fakat bu konuda fazla başarı kaydedememişlerdir. Daha sonra delegasyon, Sömürgeler Bakanı ve Ortadoğu masası yöneticisi Winston Churchill ile 15 Ağustos 1921'de ilk görüşmesini yapmıştır. Toplantıda Araplar, İngiltere hükümetinin Filistin'de yaşayan Arapların talepleri hakkında ne düşündüğünü ve Balfour Deklarasyonu etrafında gelişen Yahudi Ulusal Evi'nin iptal edilip edilmeyeceğini Churchill'e sormuştur. Churchill, hükümetin Yahudilere verdiği vaatleri tutacağını söylemiştir. Churchill, Arap delegasyonuna Siyonistleri daha iyi anlayabilmeleri için Weizmann ile bir görüşme ayarlamayı teklif etmiştir. Araplar, Weizmann ile görüşmelerinin Siyonizm'i diplomatik açıdan resmen tanımak anlamına geleceğinden ilk önce ret

28 Huneidi, *age.*, s. 149-150; Porath, *age.*, s. 138.

29 Fraser, *age.*, s. 266; CO/733/2, March Report, 8 April 1921, s. 3.

etmiştir. Fakat Araplar kendi aralarında yaptıkları istişareyle Churchill'in teklifini ret etmelerinin İngiliz hükümetini kendilerine düşman edeceği sonucuna varmış ve görüşmeyi kabul etmişlerdir. Weizmann ve Arap delegasyonu görüşmesi 19 Ağustos 1921'de Sömürgeler Bakanlığı Ortadoğu ofisinde gerçekleşmiştir.³⁰ Fakat toplantıda iki taraf Filistin konusundaki görüşlerinden geri adım atmamış ve neticede anlaşamamıştır

Churchill ve Arap delegasyonu 22 Ağustos 1921'de ikinci kez görüşmüştür. Araplar, Milletler Cemiyeti'nde çalışmalarını devam eden manda belgesine Filistin'de çoğunluk olan nüfusa dayalı bir yasama meclisinin kurulmasını içeren ve Balfour Deklarasyonu'nu iptal eden maddelerin eklenmesini talep etmiştir. Churchill, "*geçmişte söyledim, şuan da tekrar tekrar söylüyorum ve yine söyleyeceğim; İngiltere hükümeti Balfour Deklarasyonu'nu iptal etmeyecektir*" şeklinde cevap vermiştir.³¹ Churchill, Herbert Samuel tarafından verilen raporlar doğrultusunda İngiliz Hükümetinin, Filistin'de kendi kendini yönetme yönünde makul değişiklikler getirebileceğini ifade etmiştir. Fakat Churchill Balfour Deklarasyonu'nun geçersiz kılınmayacağını da eklemiştir. Bu doğrultuda Sömürgeler Bakanlığı, Filistin'de "Yasama Meclisi" kurulmasını içeren bir taslak araştırmayı İngiltere hükümetine Ağustos 1921'de sunmuştur. Taslak metin, Filistin yönetiminin, bir İngiliz yüksek komiserinin gözetiminde bir Resmi Yürütme Kurulu ve kısmen seçimle gelen bir yasama meclisinden meydana gelmesini önermiştir.³² Taslak Arap delegasyonunun isteğine uygun gibi görünmekteydi. Fakat taslağın içeriğindeki iki nokta Filistin yönetiminde pek bir şey değiştirilmediğini kanıtlamaktadır.

Filistin'de kurulacak Yürütme Kurulu ve Yasama Meclisi, manda idaresine zıtlık teşkil eden herhangi bir yasal düzenleme yapamayacaktı. Aynı zamanda Filistin Yüksek Komiseri herhangi bir düzenlemeyi veto etme hakkına sahipti. Churchill'in, Arapları memnun etmek için attığı bu adım da delegasyon nezdinde hayal kırıklığına sebep oldu. Bu nedenle delegasyon; İngiliz hükümetinin, Balfour Deklarasyonu'nu kınamadığı, Arap olmayan her türlü göçü durdurmadığı ve Filistinlilerin kendi kendilerini yönetmelerini kabul etmediği sürece bu taslak

30 CO/733/6, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill August Report, 8 Eylül 1921, s. 4-5; Caplan, *age.*, s. 49; Churchill'in Arap delegasyonu ile yaptığı ilk iki toplantının Siyonist arşivlerinde bulunan görüşme notları için bakınız. Martin Gilbert, Winston S. Churchill Companion Documents April 1921-November 1922, Hememann, London, Vol, 4. Part, 3, s. 1592-1601.

31 Churchill'in Arap delegasyonu ile yaptığı ikinci toplantının Siyonist arşivlerinde bulunan görüşme notları için bakınız. Gilbert, *age.*, Vol, 4. Part, 3, s. 1611; Cohen, *age.*, s. 125.

32 Gilbert, *age.*, Vol, 4. Part, 3, s. 1614-15.

çalışmayı ret edeceklerini ilan etmiştir.³³ Churchill hükümet adına, İngiltere'nin Yahudilere verilen sözleri yürürlükten kaldıran herhangi anayasa veya parlamenter rejimi tercih etmeyeceği cevabını vermiştir. Churchill, Arapları tamamen sistemden koparmamak için iki konuda görüşmeye hazır olduklarını da eklemiştir. İlki Filistin'de kurulması planlanan Yasama Meclisi için düşünülen değişikliklerin görüşülmesidir. İkincisi Filistin'e yapılan tüm göçlerin daha sıkı kontrolüdür.³⁴ Churchill, göç kısmında Yahudi kelimesini kullanmamıştır. Bu cevap Arapların taleplerine herhangi bir çözüm içermediği için onları memnun etmemiştir. Sömürgeler Bakanlığı ve Arap delegasyonu arasındaki görüşmeler yaklaşık bir yıl Mart 1922'ye kadar sonuçsuz bir şekilde devam etmiştir. Bu tıkanıklığın aşılması için Herbert Samuel Londra'ya gelmiştir.

Herbert Samuel'in Londra'da Araplarla Görüşmesi

Sömürgeler Bakanlığı'yla devam eden görüşmelerde Arap delegasyonu, Filistin'le ilgili her zaman savunduğu tezlerini içeren bir talep listesini 16 Mart 1922'de Churchill'e sunmuştur. Sömürgeler Bakanı Yardımcısı Shuckburgh, Churchill tarafından imzalanan ve Balfour Deklarasyonu'nun iptal edilmeyeceğini içeren cevap mektubunu 11 Nisan 1922'de Araplara göndermiştir. Churchill'e göre, Balfour Deklarasyonu iki amaca hizmet etmekteydi. İlki Filistin'de Yahudiler için ulusal bir ev kurulmasını sağlamaktı. İkincisi ise Filistin'de Yahudi olmayan nüfusun çıkarlarını ve haklarını korumaktı. Ona göre, Sömürgeler Bakanlığı, Filistin'de gerekli çözüm için çabalarken Arap delegasyonu kendisiyle iş birliğini ret etmiştir.³⁵ Aslında bu bakış açısı kendi politik pozisyonunu karşıdakini ötekileştirerek korumaktan başka bir şey değildi. Bu mektuplaşmalar neticesinde Londra'daki görüşmeler 1922'nin ilk aylarında çıkmaza girmiştir. Bu nedenle Filistin Yüksek Komiseri Herbert Samuel, 1 Mayıs 1922'de Londra'ya hareket etmiştir.

Herbert Samuel, olumsuz görüşmelere rağmen Araplar ve Churchill arasında bir uzlaşma için formül aramıştır. Samuel'i bu sürece iten birbiriyle bağlantılı dört gelişme 1922'nin ilk aylarından itibaren Londra ve Filistin'de yaşanmıştır. Bu dört konu; İngiltere kamuoyunda Ortadoğu politikalarının tartışılması, Lloyd George koalisyonuna Siyonistler üzerinden getirilen eleştirilerin yoğunlaşması, Milletler Cemiyeti'nde Filistin mandasının onaylanması sürecinin yaklaşması ve Filistin'de yeni bir çatışma riskinin belirmesidir. Filistin manda belgesinin 24 Temmuz 1922'de

33 Gilbert, *age.*, Vol. 4, Part, 3, s. 1616; Porath, *age.*, s. 141.

34 CMD. 1700, June 1922, p. 15; Caplan, *age.*, s. 11.

35 CMD. 1700, June 1922, p. 16-17; Cohen, *age.*, s. 127.

Milletler Cemiyeti nezdinde onaylanacak olması Samuel'i endişelendirmiştir. Çünkü Samuel, uluslararası bir kurum tarafından manda belgesi kabul edilmeden önce Yahudi Ulusal Evi projesi konusunda yaşanacak olumsuz gelişmelerden çekinmekteydi. Böylelikle İngiltere'nin Filistin'i yönetemediği ortaya çıkacak ve uluslararası konumu sarsılacaktı.³⁶

Herbert Samuel, Filistin'de yaşanan herhangi bir olayın iki toplumun tekrar çatışmasıyla sonuçlanacağından çekinmiştir. Örneğin, Arap Delegasyonu'nun Londra'dan Filistin'e diplomatik kazanım elde etmeden dönmesi iki toplum arasında çatışmaları tekrar başlatma riski taşımaktaydı. Samuel, Şubat-Mayıs 1922'den itibaren Filistin'den, Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği raporlarda çatışma riskinin arttığına dair bilgileri vurgulamıştır. Buna göre, Filistinli Arapların; Ürdün, Mekke-Medine, Irak, Hindistan ve Mısır'daki soydaşlarıyla arasındaki ilişkiler gelişmiş ve Araplar arasında politik bilinç artmıştır. Bu nedenle bu ülkelerde yaşanan gelişmeler yakından takip edilmiştir. O dönem içerisinde özellikle Mısır, Irak ve Hindistan'da İngiltere karşıtı politik gelişmeler Filistin'de de karşılık bulmuştur.³⁷ Araplar arasındaki ilişkilerin gelişmesi Londra'da bulunan Arap delegasyonuna verilen bölgesel desteği arttırmıştır. Bu ise basın yayın aracılığıyla delegasyonun takip edilmesini beraberinde getirmiştir.

Gazze ve Beersheba'da bu politik bilincin gittikçe arttığı ve protestoların yoğunlaştığı görülmüştür. Özellikle Gazze'nin Mısır'a olan coğrafi yakınlığı olayları tetiklemiştir. Gazze'li Araplar Mısırlı milliyetçi gruplardan etkilenmiştir. Yafa olaylarının birinci yıl dönümünün yaklaşması nedeniyle Yafa'da askeri önlemler artırılmıştır. Hayfa'da ise büyük bir olay yaşanmaması için Arap liderler ile Yüksek Komiser arasında iş birliği yapılmıştır.³⁸

Yüksek Komiser Samuel'in, Filistin'i sürekli takip etmesine iten en büyük etken Yafa olaylarının yıl dönümünün yaklaşmasıdır. Sömürgeler Bakanlığı, Nisan 1922'de Arap delegasyonuyla yeniden görüşmesine rağmen İngiltere politikasında

36 Escó, *A Study of Jewish Arab and British Policies*, London, Yale University Press, 1947, vVol. 1, s. 280; Sachar, *age.*, s. 127; Caplan, *age.*, s. 21.

37 CO/733/19, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill February Report, 9 Mart 1922.

38 CO/733/19, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill February Report, 9 Mart 1922; İngiliz yüksek komiserliği Mart 1922'de Filistin de yaşanan herhangi bir olaydan çekinmiştir. Örneğin, Kudüs'te bir dükkânda patlayan tüp ve iki İngiliz askerinin Beesheba'da bedevi bir kadına sarkıntılık etmesi neticesinde gelişen olay dahi rapor edilmiştir. CO/733/20, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill March Report, 11 Nisan 1922.

bir değişikliğe gitmemiştir.³⁹Büyük bir ihtimalle Churchill, 1922’de gerçekleşen Yafa olaylarının yıl dönümünün sorunsuz bir şekilde yaşanması için delegasyonu oyalamıştır. Arap delegasyonu da Filistin’de yaşanacak bir olaydan sorumlu tutulacağını bilinciyle hareket etmiş ve İngiltere ile politik ilişkilerinin kopmaması için Londra’daki görüşmeleri ağırdan almıştır. Böylelikle Yafa olaylarının yıl dönümünde herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. Yüksek Komiserliğin aldığı yoğun askeri önlemler yıl dönümünün sorunsuz bir şekilde geçmesini sağlamıştır. Örneğin, El Halil (Hebron) şehrinin köylerinde iki toplum arasında çatışmalarda kullanılmak üzere saklanan 200 tüfek yakalanmıştır. Böylelikle El Halil kentinde silahlı bir çatışma önlenmiştir. Yüksek Komiser’in aldığı askeri önlemler ve Araplar ile yapılan iş birliği neticesinde herhangi bir çatışma yaşanmamış ve İngiltere aleyhtarı bir konuşma yapılmamıştır. Hatta yürüyüşler esnasında Yahudi dükkânları açık kalmıştır. Yabancı ülke konsolosları, Kudüs Müftüsü Hacı Emin Hüseyini ve il yöneticileri çatışma yaşanmadan süreci koordine ettiği için Yüksek Komiseri kutlamıştır.⁴⁰

Herbert Samuel’i, Winston Churchill ve Arap delegasyonu arasında arabuluculuğa iten diğer iki etken ise İngiltere kamuoyunda Ortadoğu politikalarının tartışılması ve Lloyd George koalisyonuna Siyonistler üzerinden getirilen eleştirilerin yoğunlaşmasıdır. Bu iki konu Şubat 1922’den itibaren Londra’da gündeme gelmeye başlamıştır. Lord’lar Kamarası’nda, Lloyd George’nin eleştirilme süreci Ürdün’ün elektrik imtiyazını alan Rutenberg isimli şirket üzerinden çıkan tartışmayla başlamıştır. Muhalifler, Şirketin Siyonistleri destekleyen bir kurum olması nedeniyle İngiltere’nin Filistin’de tarafsız kalması gerektiği vurgulamıştır. Ardından hükümetin, 1920-1922 yılları arasında İngiliz vergi mükelleflerinden topladığı paralardan 37 milyon sterlini Filistin ve Irak hattında harcadığı ve karşılığını alamadığı konusu gündeme gelmiştir. Sadece Filistin için harcanan para 1920-1922’de 12 milyon sterlini aşmıştır. Muhaliflere göre, İngiltere’nin Siyonistleri desteklemesi nedeniyle Araplar İngiltere karşıtı olmuş ve Ortadoğu’da yapılan askeri harcamalar bu nedenle artmıştır.⁴¹ Konuşmalar neticesinde

39 CO/733/21, Palestine High Commissioner’s Monthly Reports Palestine High Commissioner’s Wyndham Deedes to Winston Churchill April Report, 10 Mayıs 1922.

40 Herbert Samuel Londra’da bulunduğundan bu raporu yardımcısı Wyndham Deedes, Winston Churchill’e göndermiştir. CO/733/21, Palestine High Commissioner’s Monthly Reports Palestine High Commissioner’s Wyndham Deedes to Winston Churchill April Report, 10 Mayıs 1922.

41 Martin Gilbert, *Churchill bir yaşam*, çev. Süha Sertabiboğlu, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 509; Filistin’in yıllık maliyeti konusunda belirsizlik hakimdir. Çünkü ilk dönem ekonomi kayıtları

Lord'lar Kamarası'nda Balfour Deklarasyonu'nun iptal edilmesini içeren önerge Mayıs 1922'de oylanmış ve kabul edilmiştir. Filistin'de toplanan Arap kongresi bu karardan ötürü Lord'lar Kamarası'na teşekkür etmiştir. Fakat İngiltere parlamentosunun bir üst karar mercii Avam Kamarası bu önergeyi 35 olumsuzluk karşılık 292 oyla gündeme almamış ve ret etmiştir.⁴² Bu süreç gerek Siyonistlere gerekse Samuel'e Filistin'de İngiltere mandaterliğinin Londra kamuoyunda her an için tartışmaya açık olduğunu göstermiştir. Bu aynı zamanda birlikte koalisyon kurduğu partilerin Lloyd George hükümetine desteğinin azaldığını da kanıtlamıştır. Özellikle muhafazakâr partiler George'u iç ve dış politika konularında çok sert eleştirmeye başlamıştır.

Herbert Samuel yukarıda ifade edilen dört neden etrafında Sömürgeler Bakanlığı ile Araplar delegasyonu arasında arabuluculuk yapmak için 1 Mayıs 1922'de Londra'ya gitmiştir. Ona göre Arap delegasyonu Londra'dan kendi politik görüşlerini savunan bir belge ile Filistin'e dönmez ise Araplar ve Yahudiler arasında gerilim turmanacaktı. Bu ise tüm Arap Orta Doğu'sunu etkileyecek ve İngiltere'nin askeri harcamaları hat safhaya ulaşacaktı. Bu konudan sorumlu tutulan Lloyd George hükümeti Avam Kamarası'nda zorlu bir sürece girecekti. Birbiri ardına yaşanma ihtimali bulunan bu gelişmeler neticesinde Milletler Cemiyeti İngiltere'nin Filistin'i yönetemediğine hüküm edebilirdi. Samuel'in, dikkat çektiği hususlar neticesinde İngiltere Sömürgeler Bakanlığı Siyonizm yanlısı olduklarına dair ortaya çıkan algıyı değiştirmek için Churchill Beyaz Belgesini yayınlamaya karar vermiştir.

Churchill Beyaz Belgesinin Yayınlanması

İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'nın yayınladığı 1 Temmuz 1922 bildirisi genelde Churchill "*Beyaz Belgesi/Sayfası*" şeklinde anılmıştır. Aslında bu belge "*Filistin'de İngiliz Politikası*" ismini taşıyan bir genelgedir. Belgenin taslak çalışması Londra'da bulunan Arap delegasyonuna 30 Mayıs 1922'de gönderilmiştir. 1 Haziran 1922'de ise Sömürgeler Bakanlığı'nda Herbert Samuel ve Araplar belgenin maddeleri üzerinde detaylı bir şekilde görüşmüştür.⁴³ Arap Delegasyonu, kendi politik

---

yetersiz bir karşılaştırma sunmaktadır; Cohen, Filistin'in yıllık 3.319.900 sterlin masrafı olduğunu ve bu durumun Lord'lar Kamarası'nda tartışmalara neden olduğunu belirtmiştir. Cohen, *age.*, s. 125.

42 Wasserstein, *agm.*, s. 770; CO/733/21, Palestine High Commissioner's Monthly Reports Palestine High Commissioner's Wyndham Deedes to Winston Churchill April Report, 10 Mayıs 1922; CO/733/23, Wyndham Deedes to Winston Churchill June Report, 7 Temmuz 1922.

43 J.C Hurewitz, Diplomacy in The Near and Middle East A Documentary Record 1535-1956,

bakış açısıyla değişiklikler önermiş fakat İngiliz heyet kabul etmemiştir. Toplantı sonrasında Beyaz Belge, Musa Kazım Hüseyini ve Shibly El-Cemal’e verilmiştir.

Arap Delegasyonu; Beyaz Belgenin Milletler Cemiyeti’nin 24 Temmuz 1922’de onaylayacağı manda belgesine yansımamasını, Balfour Deklarasyonu’nun iptal edilmesini, Yahudi göçlerinin durdurulmasını ve Siyonist organizasyonun Filistin’deki faaliyetlerinin iptal edilmesini istemiştir. Delegasyon, Majesteleri Hükümeti’nin Filistin’de Arap nüfusunu, dilini ve kültürünü yok saydığını açıklamıştır. Bu talepleri değerlendirilmeye alınmadığı için Arap delegasyonu başkanı Musa Kazım Hüseyini, Beyaz Belgeyi Filistin nüfusunun yüzde doksan üçünü meydana getiren Hristiyan ve Müslüman Araplar adına 17 Haziran 1922’de ret ettiğini Churchill’e açıklamıştır.⁴⁴

Churchill’in yardımcısı J. E. Shuckburgh, ortaya çıkan taslağı Araplara gönderdiği gibi 3 Haziran 1922’de resmi bir mektup ile Weizmann’a da iletmıştır. Shuckburgh, Weizmann’a Milletler Cemiyeti tarafından Filistin mandasının İngiltere’ye verilmesi için Beyaz Belgeyi Siyonistlerin kabul etmesi gerektiğini aktarmıştır. Shuckburgh’un bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Churchill, Siyonist organizasyondan Majesteleri Hükümeti’nin belge ile belirlediği politikalarla uyumlu hareket etmesini istemiştir. Weizmann, Siyonist organizasyonun faaliyetlerinin Majesteleri Hükümeti’nin gönderdiği Beyaz Belge’de belirtilen politikayla uyumlu bir şekilde devam edeceğini ve içerisindeki maddelere itirazları olmasına rağmen Beyaz Belgeyi 18 Haziran 1922’de kabul ettiklerini Sömürgeler Bakanlığına bildirmiştir. Ayrıca Weizmann, Majesteleri Hükümeti’ne Balfour Deklarasyonu’nu Beyaz Belge’de tekrar teyit ettiği için ve Yahudi göçlerini tamamen durdurmadığı için teşekkür etmiştir.⁴⁵ Siyonistler İngiltere’nin desteğini kaybetmemek için belgeyle ilgili herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Çünkü Siyonistler, böyle bir itirazın kendilerine İngiltere’nin desteğini azaltacağını farkındaydı. Sömürgeler Bakanlığı, Siyonistlerle mutabık kaldıktan sonra Arap delegasyonunu göz ardı ederek belgeyi yayınlamıştır.

Winston Churchill, Beyaz Belge’yi Filistin Yüksek Komiserliğine, Filistin’de

---

Newyork, Archive Editions, 1956, Vol. 2, s. 104-106; Wasserstein, *agm.*, s. 770-771; Anita Shapira, *Israel A History*, USA, Brandeis University Press, 2012. s. 76.

44 CMD. 1700 Document No.6, The Palestine Arab Delegation to the Secretary of State for the Colonies, 17 Haziran 1922, s. 22-28; Porath, *age.*, s. 145.

45 CMD. 1700 Document No.5, The Colonial Office to the Zionist Organisation, 3 Haziran 1922, s. 17; CMD. 1700 Document No.7, The Zionist Organisation to the Colonial Office, 18 Haziran 1922, s. 28-29.

izlenecek talimatlar başlığını taşıyan kararname şeklinde 29 Haziran 1922'de göndermiştir. Bu tarihten itibaren Samuel'in Filistin'de uygulayacağı yeni siyaset içeriğini Beyaz Belge belirlemiştir. Ayrıca Shuckburgh, aynı gün Beyaz Belgenin bir nüshasını İngiltere kabinesine ve Milletler Cemiyeti konseyine göndermiştir.⁴⁶ Buna göre Winston Churchill, Beyaz Belge'yi yayınlayarak İngiltere hükümeti adına şu maddeleri kabul etmiştir. Majesteleri Hükümeti, 1917 Balfour Deklarasyonu içeriğini tekrar teyit etmiştir. Deklarasyonun uygulanması Filistin'in tamamen Yahudi Ulusal Evi'ne dönüştürüleceği anlamına gelmemektedir. Buna göre Yahudilerin uzun yıllardır sahip olduğu doğal bir hak olarak Filistin'de Yahudi Ulusal Evi kurulacaktır. Filistin'de faaliyet gösteren Siyonistlerin İngiliz sivil hükümetiyle eş değer ve yönetim konusunda pay sahibi olmadığı vurgulanmıştır. Bu tarihten itibaren Filistin'e düzenlenecek göçler ülkenin ekonomik kapasitesine göre gerçekleştirilecekti. Aynı zamanda Göçler ile gelen insanlar mevcut nüfusun hiçbir kesimini istihdamdan mahrum bırakamayacaktı.⁴⁷ İngiltere ilk kez bir belgede Siyonistlerin taleplerinin arkasında durmadığını açıklamıştır. Bu açıklamanın Arapların tepkilerini dindirmek için olduğu bir gerçektir.

Beyaz Belge'de, Majesteleri Hükümeti'nin; Arapların nüfus, dil ya da kültürlerine müdahale eden bir politika tasarlamadığı da ifade edilmiştir. Arapların ısrarlı bir şekilde talep ettikleri Yasama Meclisi kurulması ise kabul edilmiştir. Yasama Meclisi ülke nüfusunun çoğunluğuna göre belirlenen bir üyelik sistemine sahip olacaktı. Üyeleri halk tarafından seçilecek ve bu sayede Filistin halkının kendi kendini yönetme kapasitesi arttırılacaktı. Bu Yasama Meclisi'nin özellikle göç düzenlemeleriyle ilgili konularda Yüksek Komiser'e danışmanlık yapacağına da karar verilmiştir.⁴⁸ Beyaz Belge, Araplar tarafından kabul edilmemiş ve Filistin'de protestolar başlamıştır. Siyonistler ise Beyaz Belge'nin göçler konusunda kendilerine sunduğu esneklikten sonuna kadar yararlanmışlardır. İngiltere, bu belge ile Filistin'de uyguladığı siyaset belgesinin ismini değiştirmiştir. Önceden Filistin'de Balfour Deklarasyonu'nun içeriğinin hayata geçirilmesi ana hedefti. 1922 itibarıyla onun yerini Beyaz Belge almıştır.

46 CMD. 1700 Document No.9, The Secretary of State for the Colonies to the Officer Administering the Government of Palestine, 29 Haziran 1922, s. 30-31; Shapira, Israel, *age.*, s. 76.

47 CMD. 1700 Document No.9, s-30-31; Itamar Rabinovich and Jehuda Reinharz, Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present, Waltham, Brandeis University Press, 2008 s. 32; Sachar, *age.*, s. 127.

48 CMD. 1700 Document No.9, s-30-31; Hurewitz, vol.2, *age.*, s. 104-106; Haim Weizmann, Trial and Error, London, Hamish Hamilton, 1949. s. 293-294; Litvinoff, Weizmann Paper. *age.*, s. 357.

Sonuç

Churchill Beyaz Belgesi’nin, ana amacı iki toplum arasındaki çatışmalara neden olma ihtimali bulunan sorunları ortadan kaldırmaktı. Fakat belge İngiltere’nin Filistin’deki genel politikalarında bazı değişiklikleri ihtiva etmesine rağmen tam bir yenilenmeyi ifade etmemiştir. İngiltere, Balfour Deklarasyonu’na sadık kaldığını fakat bunun en geniş anlamda Yahudi devletini içermediğini teyit etmiştir. Özellikle göçlerin ülke ekonomisinin özümseme kapasitesine indirgenmesi kararı bir anlık Siyonistlerin aleyhine gibi algılanmıştır. Fakat bu husus tarihi süreç içerisinde Siyonistler açısından önemli bir kazanımdır.

Beyaz Belge, Siyonistlerin Filistin’i kolonileştirirken yasal resmi dayanağı olmuştur. Örneğin, Siyonistler Yahudi göçlerini ülkenin ekonomik özümseme kapasitesi gibi yasal bir zeminde düzenlemiştir. Yani bu maddeye dikkat ettikleri süreçte Yahudi göçleri sonuna kadar serbesttir. Bu Filistin’de nüfus dengesinin yıldı yıla değişmesini beraberinde getirecek kadar önemli bir adımdır. Beyaz belgeyle birlikte İngiltere Siyonist yanlısı bir siyasete devam edeceğini tekrardan teyit etmiştir.

Beyaz Belge, Araplar açısından da bazı kazanımları içermektedir. Churchill, ülkeyi yönetecek Yasama Meclisi, Danışma Konseyi gibi temsili kurumların hızlı bir şekilde kurulacağını vaat etmiştir. Bu maddeler Araplara hükümet otoritesinden daha fazla pay verilmesi amacını taşıması bakımından önemlidir. Fakat bu madde ilerleyen yıllarda uygulanmamıştır. Göçlerin bir nebze olsun sınırlandırılması ve yeni gelenlerin Arap istihdam dengesini bozmayacak oluşu Araplar açısından olumlu bir gelişmedir. Bu sayede iki toplum arasındaki ekonomik gelişim düzeyi korunmaya çalışılmıştır.

Beyaz Belge, Filistin konusunda İngiltere Parlamentosu’nda Lloyd George’a yönelen muhalefetin etkisini de kırmış ve 24 Temmuz 1922’de Milletler Cemiyeti’nin yayınladığı Filistin için manda belgesinin İngiltere Parlamentosu tarafından onaylanmasının önünü açmıştır. Bu onay Herbert Samuel’in, Filistin’de oluşturmayı düşündüğü iki uluslu, kültürlü bir devlet idealini desteklemiştir. Samuel, belgeyi hayata geçirerek, İngiltere’nin Milletler Cemiyeti’ne Filistin için taahhüt ettiği düzenlemeleri de Filistin’de daha kolay hayata geçirmiştir.

Kaynaklar**Arşiv Belgeleri**

FO\371\3083 Document No: 88, Declaration of sympathy authorised by The War Cabinet, 31 October 1917.

FO/371/5205/ E. 7101/1136/Earl Curzon to Sir Herbert Samuel (Jerusalem), 19 Haziran 1920.

FO/141/742/ E. 7436/476/44, Earl Curzon, Foreign Office, to General Allenby, 22 Temmuz 1920.

FO 141/439/2, Herbert Samuel, Speech on the King's Birthday, 3 Haziran 1921.

CAB/37123/43, Memorandum: Future of Palestine Herbert Samuel, 13 Mart 1915.

CAB\24\24\71, Edwin Montagu, The Anti-Semitism of the Present Government, 23 Augustus 1917.

CAB\24\28\63, Edwin Montagu, Zionism, 9 October 1917.

CO/733/2, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill March Report, 8 April 1921.

CO/733/4, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill June Report, 17 Temmuz 1921.

CO/733/6, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill August Report, 8 Eylül 1921.

CO/733/19, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill February Report, 9 Mart 1922.

CO/733/20, Palestine High Commissioner's Herbert Samuel to Winston Churchill March Report, 11 Nisan 1922.

CO/733/21, Palestine High Commissioner's Monthly Reports Palestine High Commissioner's Wyndham Deedes to Winston Churchill April Report, 10 Mayıs 1922.

CMD. 1499, Interim Report on the Civil Administration of Palestine during the year ended 30th June 1921, His Majesty Stationary Office, London, 1921.

CMD. 1700 Document No.6, The Palestine Arab Delegation to the Secretary of State for the Colonies, 17 Haziran 1922.

CMD. 1540, Report of the Commission of Enquiry into the disturbances in Palestine in May 1921 with correspondence relating thereto (Disturbances), His Majesty's Stationery Office, London, Ekim 1921.

Government of Palestine Report, Report on Palestine Administration July 1920-December 1921, Printed & published by His Majesty's Stationery Office (HMSO), London, 1922.

Government of Palestine Report, Economic and Commerce of Palestine 31 March 1921, Printed & Published by Greek Convent Press, Jerusalem, 1922.

Kitaplar-Makaleler

Bonyer Waylet-Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu'da Alman İngiliz Mücadelesi*, Çev. Vedat Atilla, Nemesis Kitaplığı, İstanbul, 2004.

Cambridge Archive Editions, *Arabian Treaties 1600-1960 International and Regional Treaties and Agreements Iraq Kuwait*, Edit. Penelope Tuson And Emma Quick, Printed by Redwood Press Ltd, England, 1992.

Caplan, Neil, *Palestine Jewry and The Arab Question 1917-1925*, London, Routledge, 2015.

Cohen, Michael J. Britain's Moment in Palestine Retrospect and Perspectives 1917-48, London, Routledge, 2014.

Deveci, Can, Herbert Samuel Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925), *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2017, Sayı: 42, s. 1-17.

Esco, *A Study of Jewish Arab and British Policies*, London, Yale University Press, 1947, Vol. 1-2.

Ettinger, Shmuel and Israel Bartal, *The First Aliyah Ideological Roots and Practical Accomplishments*, içinde Jehuda Reinharz and Anita Shapira, *Essential Papers on Zionism*, Cassel, London, 1996, s. 63-94.

Friedman, Isaiah, *The Question of Palestine*, Schocken Books, New York, 1973.

George, David Lloyd, *War Memoirs*, Odhams Press Limited, London, Vol.1, 1938.

Gilbert, Martin, Winston S. Churchill Companion Documents April 1921-November 1922, London, Heinemann, Vol, 4.

Gilbert, Martin, *Churchill bir yaşam*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2011.

Goldschmidt, Arthur -Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Doruk Yay, İstanbul, 2008.

Gorny, Yosef, *Changes in the Social and Political Structure of the Second Aliya between 1904 and 1940*, içinde Jehuda Reinharz and Anita Shapira, *Essential Papers on Zionism*, Cassel, London, 1996, s. 371-422.

Greilsammer, İlan, *Siyonizm*, çev. Işık Ergüden, Ankara, Dost yayınları, 2007.

Huneidi, Sahar, *A Broken Trust Herbert Samuel, Zionism and the Palestinians 1920-1925*, London, I.B.Tauris Publishers, 2001.

Hyamson, Albert M., *Palestine Under The Mandate 1920-1948*, Methuen, London, 1920.

Hourani, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Kedourie, Elie, Sir Herbert Samuel and the Government of Palestine, *Middle Eastern Studies*, Vol. 5/1, s. 44-68.

Khaled, Fahmy, Paşanın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır, çev. Deniz Zarakolu, Bilgi Üni. Yayınları, İstanbul, 2010.

Kızıltoprak, Süleyman, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diploması Savaşı 1882-1887*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'e kadar*, TTK, Ankara, 2010.

Litvinoff, Barnet, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, Transaction Books Rutgers University Israel Universities Press, Jerusalem, 1983.

Mango, Andrew -Robert Mcnamara, T.G. Frasaer, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011.

McCarty, Justin, *The Population of Palestine Population History and Statistics of the Late Ottoman Period and Mandate*, Columbia Universty Press, Newyork, 1990.

Öke, Mim Kemal, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul, Ufuk Kitaplar, 2002.

Priestland, Jane (ed), Cambridge Archive Edition Jerusalem Document Record 1917-1920, Archive Editions Limited, London, 1989.

Porath, Yehoshua, *The Emergence of the Palestinian-Arab National Movement 1918-1929*, Cass, London, 1974.

Rabinovich, Itamar and Jehuda Reinharz, *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*, Waltham, Brandeis University Press, 2008.

Reinharz, Yehuda, *Chaim Weizmann the Making of a Statesman*, London, Brandeis University Press, 2001.

Reynold, Nick, *Britain's Unfulfilled Mandate for Palestine*, Lexington Books, London, 2014.

Sachar, Howard M., *A History Of Israel*, Alfred A. Knoff, Newyork, 1989.

Samuel, Viscount Sir Herbert, *Memoirs*, Cresset Press, London 1945.

Segev, Tom, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, London, Abacus, 2000.

Shapira, Anita, *Israel A History*, USA, Brandeis University Press, 2012.

Sinoue, Gilbert, *Kavalah Mehmed Ali Paşa Son Firavun*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.

Soy, H. Bayram, II. Wilhelm, Weltpolitik ve II. Abdülhamit, *Yeni Türkiye Yayınları Türkler Ansiklopedisi*, İstanbul, 2002, C 13, s. 25-33.

Wasserstein, Bernard, *The British in Palestine The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917-1929*, London, Basil Blackwell, 1991.

Wasserstein, Bernard, Herbert Samuel and the Palestine Problem, *The English Historical Review*, Oxford University Press, Oct 1976, Vol. 91, No. 361, s. 753-775.

Weizmann, Haim, *Trial and Error*, London, Hamish Hamilton, 1949.

Gazeteler

The Times, 1921-1922.

